

cumbenti defluunt humores ad frontem et oculos :
unde morbi nascuntur multi , et videndi imbecillitas.
Accipite alterum exemplar , quod exprimatis eras ,
Deo propitio :

Sed propara , *1 nec te venturas differ in horas.
*2 Qui non est hodie , cras minus aptus erit.

Et aliud :

Current verba licet , manus est velocior illis.
Nondum lingua suum , dextra peregit opus.
Mend. Visne etiam , ut lituram hanc reddamus ?
Mag. Lituram sane , modo et alia exarentur.
Mend. Interea optamus , te bellissime valere.

VESTITUS ET DEAMBULATIO MATUTINA

MALVENDA , BELLINUS , GOMEZULUS , IOANNIUS.

*Malv. *3 Nempe hoc assidue ? Iam clarum mane
fenestras*

Intrat.....
*Stertimus , *4 indomitum quod despumare Falernum
Sufficiat.*

*Bell. Apparet profecto , insanire te ; nam aliqui
nec tam multo mane esses experrectus , nec versus
funderes , et quidem satyricos , quo manifestius ra-
biem tuam patefacias.*

*Malv. Accipe ergo epigrammatarios *5 edentulos et
salsos.*

*1 nec te venturas differ in horas , nè differir il tempo.
*2 Qui non est hodie , cras minus aptus erit , quel , che adesso non
può , non potrà mai.
*3 Nempe hoc assidue ? Persius , Satyr. III. E sempre così ?
*4 indomitum quod despumare Falernum sufficiat , che basti a dige-
rire i fumi del vino gagliardo del monte Falerno.
*5 edentulos et salsos , mordaci e arguti , Mart. I. 4. in fine.

Surge iam pueri , vendit *1 ientacula pistor ,

*2 Cristataeque sonant undique lucis aves.

*Bell. Istud de ientaculo citius mihi somnum excu-
teret , quam clamores tui.*

*Malv. Festivissime nugator , precor tibi felicem hunc
diem.*

*Bell. Et ego tibi faustam noctem et bonum cere-
brum , ut simul et dormire possis , et soluta oratione
loqui.*

*Malv. Quaeso te , serio responde , si modo serio
potes unquam loqui : quam horam censes nunc esse ?*

Bell. Medium noctis , vel plus paullulum.

Malv. In quo horologio ?

Bell. In meo domestico.

*Malv. Ubi tandem est tuum horologium domesticum ?
Tu ut horologium unquam habueris aut inspexeris ?
cui omnis hora est semper dormiendi , edendi , ludendi ,
studendi vero nunquam ?*

Bell. Atqui hic habeo horologium mecum.

Malv. Ubi ? Ostende.

*Bell. In meis oculis : vide , ut nulla vi aperiri pos-
sint. Obdormi rursus , obsecro , aut certe face.*

*Malv. Quid malum est *3 carosis haec , seu verius ,
lethargus et mors quaedam ? Quamdiu putas , nos iam
dormisse ?*

Bell. Horas duas , vel ad summum tres.

Malv. *4 Ter ternas.

Bell. Qui fieri istud potest ?

*Malv. Gomezule , i curriculo *5 ad solarium *6
Franciscanorum , et contemplare quota sit hora.*

*1 ientacula , le ciambelle.

*2 cristataeque sonant undique lucis aves , e da per tutto risuonano
i galli.

*3 carosis , sonnolenza.

*4 Ter ternas , tre volte tre.

*5 ad solarium , all'oriente da sole.

*6 Franciscanorum. Antonius Morcellius , qui res novas atque a ve-
teribus indicias apte in primis et concinne enunciavit , sodales

Bell. *1 Apage solarium, cum sol nondum sit ortus

Malv. Ortus vero. Aperi fenestram istam vitream, heus tu puer, ut verberet sol huius oculos suis radiis: plena sunt iam sole omnia, et umbrae minores.

Bell. Quid tibi est rei cum ortu solis et occasu? Sine, illum priorem te surgere, cui maius est conficiendum *ter diurnum; Gomezule, cursim contendito ad D. Petri, ibi aspicio et in *2 horologio machinali, quae sit hora, et in *3 gnomone.

Gom. Utrumque sum intuitus. In solario parum abest umbra a secunda linea, in horologio machinali *4 digitus indicat horam paulo plus quintam.

Bell. Quid narras? Aliud ergo agendum restat tibi, *5 ut hic sistas mihi fabrum ferrarium ex vico lapideo, qui *6 forcipe disiungat has palpebras tam affixas: dic ei, revellendam esse e foribus seram aliquam, cuius sit amissa clavis.

Gom. *7 Ubinam habet?
Malv. Iste vero serio accerseret. Desine iam nugari, et surge.

Bell. Surgamus tandem, quando *8 ita obstinasti animo. Vah, quam odiosus es sodalis! Excita me, Christe, ex somno peccati ad vigiliam iustitiae: transfer me ex nocte mortis ad lucem vitae. Amen.

Malv. Feliciter tibi procedat haec lux.
Bell. Et tibi haec eadem et aliae quamplurimae

vel fratres Franciscates censuit nominandos, quos VIVES Franciscanos appellat. Th. V.

*1 Apage solarium, via loriuolo da sole.

*2 horologio machinali, oriuiuolo a ruote.

*3 gnomone, oriuiolo sole. Gnomon enim est stylus horas indicans; item ferrum prominens in umbilico linearum, cuius umbra inter noscuntur horae.

*4 digitus, la lancetta.

*5 ut hic sistas mihi, che tu mi conduca.

*6 forcipe, con le tanaglie.

*7 Ubinam habet? dove sta egli?

*8 ita obstinasti animo, ti sei incapomito così.

laetae ac faustae: hoc est, ut eam ita transigas, ne cuius virtutem laedas, ne quis tuam. Puer, afferto subculam mundam; nam hanc iam totos sex dies gestavi. Hem, arripe pulicem illum saltitantem.

Gom. Omitte nunc *1 venationem pulicarem. Quantulum erit pulicem unum in cubili hoc extinxisse?

Malv. Quantum guttam unam aquae *2 Diliae huic adinere.

Bell. Immo vero mari ipsi Oceano. Nolo hanc subculam *3 colari rugato, sed alteram illam *4 piano: nam rugae hae quid aliud sunt hoc tempore, quam nidi aut receptacula pedicularum et pulicum?

Malv. Inepte, existes repente dives; habebis pecus album et pecus nigrum.

Bell. Peculum numerosum magis, quam quaestuorum, et comites, quos mallem semper videre in vicinia, quam domi meae. Iube, famulam resuere latera huius subculae, et quidem filo serico.

Gom. Non habet.

Bell. Lineo igitur aut laneo aut etiam, si ita lubet ei, sparteo. Nunquam famula haec habet quod est opus; quod vero non est opus, affatim. Te vero, Gomezule, nolo ego esse divinatorem. Exsequere mandatum meum et renuncia, ne harioleris, quid sit futurum. Excute pulverem e *5 feminicruralibus *6 concussu, hinc *7 purga diligenter *8 muscario illo setaceo. *9 Udones dato itidem mundos; nam hi sunt iam *10 exsudati et paedore olidi. Eheu! amove eos

*1 venationem pulicarem, la caccia delle pulci.

*2 Dilia est flumen Lovanii.

*3 colari rugato, con le pieghe al collo.

*4 piano, senza pieghe.

*5 feminicruralibus, calzoni.

*6 concussu, collo scuoterti.

*7 purga, spazzolati.

*8 museario, setolettia, spazzola, scopetta.

*9 Udones, calzetti.

*10 exsudati, pieni di sudore.

isthinc continuo; offendit me foetor gravissime. Vis
*1 interulam?

Bell. Non, nam ex luce solis colligo, diem fore calidum: sed cedo mihi *2 thoracem illum *3 dimidiis manicis *4 serici gausapini, et *5 tunicam simplicem *6 fustadicam *7 cum vinculis vestiariis oblongis.

Malv. Immo *8 fustanicam. Quid istuc rei est? Quoniam ire cogitas, ut tam ornes te praeter morem tuum, praesertim cum sit dies *9 profestus, et poscis *10 ligulas devinctorias castrenses?

Bell. Et tu cur induisti *11 bombycinam laevem, recentem ab officina, cum habeas *12 capripilium et *13 damascenam detritam?

Malv. Dedi haec resarcienda.

Bell. Ego vero in hisce meis magis commoditatem specto vestitus, quam ornatum. *14 Uncinuli isti et *15 orbiculi sunt laxati: tu, *16 improbe, inconsidere semper *17 dissolvis.

*1 interulam, camiciuola.

*2 thoracem, giubbone.

*3 dimidiis manicis, di mezze maniche.

*4 serici gausapini, di velluto.

*5 tunicam simplicem, giubba semplice.

*6 fustadica est pannus levis, qui in Britannia texitur, di roba legiera all'Inglese.

*7 cum vinculis vestiariis oblongis, con le stringhe lunghe.

*8 fustanica, pannus ex gossipio, qui in Germania texitur, bambagina, frustagno.

*9 dies profestus, giorno di lavoro.

*10 ligulas devinctorias castrenses, le cinture della spada.

*11 bombycinam laevem, recentem ab officina, il vestito di raso, nuovo della bottega.

*12 capripilium, quello di ciambellotto.

*13 damascenam detritam, di damasco usato.

*14 Uncinuli, gangheri.

*15 orbiculi, magliette.

*16 improbe, cattivello.

*17 dissolvis, sfibbi.

Malv. Ego potius utor *1 globulis et *2 ocellis, quod est decentius, et minus in induendo et exuendo molestum.

Bell. Non est idem omnium iudicium in his, ut in reliquis omnibus. Pectorale hoc tunicae condito in arcam, nec proferas tota aestate. *3 Astringenta haec strenue sunt *4 exarmata suis ferris. Limbus hic est dissutus et discriptus; cura resarcendum; sed vide, *5 ne assuantur deformes commissurae.

Gom. Non poterit id perfici ante sesquihoram.

Bell. *6 Affige ergo acicula, ne pendeat; dato *7 periscelides.

Gom. Adsunt: *8 calceolos cum crepidis longi *9 obstraguli paravi tibi, pulvere bene excusso.

Bell. Calceos potius exterge situ ac nitida.

Malv. Quid est *10 ligula in calceo, de qua inter grammaticos fuit controversia peracerba, ut solet de omnibus, dicendumne esset lingula, an ligula?

Bell. Illa *11 assuitur calceis hispanicis in summa planta, *12 hic non habent.

Malv. Et in Hispania desuescunt apponere, *13 calceatu gallico.

Bell. Accommoda mihi tuum pectinem eburneum.

*1 globulis, bottoni.

*2 ocellis, occhielli.

*3 Astringenta, le stringhe.

*4 sunt exarmata, sono molto spuntate.

*5 ne assuantur deformes commissurae, che i rimendi non facciano brutto vedere.

*6 Affige ergo acicula, appuntalo con uno spillo.

*7 periscelides, le legacce; a græcis vocibus πιπλι, circum, στελος, crus.

*8 calceolos, scarpini.

*9 obstraguli, tomaio.

*10 ligula, linguetta.

*11 assuitur in calceis hispanicis, si mette al collo della scarpa alla spagnuola.

*12 hic non habent, qui non si usa.

*13 calceatu gallico, calzandosi alla francese.

Malv. Ubi est tuus ligneus , et quidem parisiensis ?

Bell. Non audisti me heri obiurgantem Gomezulum ?

Malv. Obiurgare vocas tu ferire ?

Bell. Hoc illud erat ; fregerat quinque aut sex ^{*1} radios pectinis ex densis, ex raris pene omnes.

Malv. Legi nuper , scriptorem quendam praecipere, ut eburneo pectine pectamus caput, quadragies ducto ^{*2} a brechmate ad ^{*3} verticem, et inde ad ^{*4} occipitum. Quid agis ? Hoc non est pectere , sed mulcere. Cedo pectinem.

Bell. Neque istuc est pectere , sed radere aut vertere : credo habere te caput testaceum.

Malv. Et ego te butyraceum, adeo non aedes attingere.

Bell. Vin' fu igitur, ^{*5} ut mutuo arietemus capita ?

Malv. Nolo tecum contendere insaniam , nec committam bonam mentem meam cum tua dementia. Ablue iam tandem manus et faciem , sed os potissimum , ut mundius loquaris.

Bell. Utinam adeo cito animum perpurgarem , ut manus : dato malluvium.

Malv. Confrica paullo diligentius nodos istos manus , quibus haerent sordes densissimae.

Bell. Falleris ; nam puto esse potius decoloratam pellem et rugatam. Abiice has ^{*6} malluvias , Gomezule , in cloacam illam, et cedo mihi ^{*7} reticulum et ^{*8} pileum clavatum ; affer iam ocreas.

Gom. ^{*9} Itinerarias ne ?

^{*1} radios , denti.

^{*2} a brechmate , dalla parte davanti della testa.

^{*3} verticem , la cocuzzola del capo.

^{*4} occipitum , la collottola.

^{*5} ut mutuo arietemus capita , che facciamo alle cappate.

^{*6} malluvias , lavatura.

^{*7} reticulum , scuffiolo.

^{*8} pileum clavatum , il cappello colle borchie.

^{*9} Itinerarias ne ? quelli da far viaggio.

Bell. Non, sed urbanas.

Gom. Vis ^{*1} cucullionem , an ^{*2} pallam ?

Bell. Sumus foras prodituri ?

Malv. Quid ni ?

Bell. Affer igitur ^{*3} lacernam.

Malv. Prodeamus iam tandem , ne amittamus e manibus deambulandi tempus.

Bell. Duc nos , Christe , per vias tibi gratas , in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. O quam formosa aurora , vere rosea et (ut poëtae vocant) aurea ! Quam gaudeo , me surrexisse ! Exeamus urbe.

Malv. Exeamus ; ego hac tota hebdomade pedem porta non extuli. Sed quo ibimus primum ? Inde qua ?

Bell. Ad arcem , an ^{*4} moenia Cartusiana ?

Malv. An potius ad prata D. Iobi ?

Bell. Minime illuc de mane , ad serum potius.

Malv. Ad Cartusianos ergo per Franciscanos et Risthium , inde per portam Bruxellensem : tum redibimus per Cartusianos ^{*5} ad rem divinam. Ecce tibi Ioannium. Salyus sis , Ioanni.

Ioann. Et vos plurimum. ^{*6} Quid isthuc est insolitum ? Tam bono mane surrexistis ?

Bell. Ego vero arctissimo somno eram consopitus ; sed Malvenda hic clamando et ^{*7} tundendo avellit me e lectulo.

Ioann. Recete fecit ; nam totum te reficiet ac recreabit haec deambulatio. Eamus ^{*8} ad pomoerium . O admirabilem et adorandum artificem tantae pulchritu-

^{*1} cucullio est pallium hispanicum , il ferraiuolo.

^{*2} palla est vestis longa et lata , l'abito lungo alla francese.

^{*3} lacerna est pallium ad iter faciendum , mantello.

^{*4} moenia Cartusiana , la Certosa.

^{*5} ad rem divinam , alla messa.

^{*6} Quid isthuc est insolitum ? che stravaganza è questa ?

^{*7} tundendo , col rompermi il capo.

^{*8} ad pomoerium , lungo le mura.

dinis! Non immerito vocatur opus hoc mundus , et a Graecis *χρυσός*, quasi ornatus et elegans.

Malv. Ne ¹ contente deambulemus, sed ² lente ac molliter. ³ Conficiamus, quaequo, in hac moeniali ambulatione duo aut tria spatia, ut otiosius et liberius tam decoram ⁴ speciem contemplemur.

Ioann. Attende; nullus est sensus, qui non egregia aliqua voluptate perfundatur: oculi primum. Quae varietas colorum, qui vestitus terrae et arborum! Qui tapetes, quae picturae comparari huic possunt? Haec sunt naturalia et vera, ista altera ficta et falsa. Non iniuria ⁵ vates ille Hispanus Maium appellavit pictorem mundi. Iam aures! Qui concentus avium et potissimum luscinae! Ausculta eam e salice, a qua (ut Plinius inquit) perfectae musicae scientiae ⁶ modulatus editur sonus. Animadverte accurate, et adnotabis varietates omnium sonorum: nunc non ⁷ interquiescit, sed ⁸ continuo spiritu in longum aequabiliter, sine mutatione: nunc inflectitur: iam ⁹ minutius et concisius canit, nunc ¹⁰ intorquet et quasi crispat vocem: nunc extendit, iam revocat: alias longos concinit versus, quasi heroicis, alias breves, ut sapphicos, interdum brevissimos, ut adonicos. Quin quasi etiam musicae ludos et scholas habent. Meditantur aliae iuniores, versusque, quos imitentur, accipiunt. Audit discipula intentione magna (utinam nos praeceptrores

¹ contente, tanto forte.

² leute ac molliter, piano e bel bello.

³ Conficiamus, quaequo, in hac moeniali ambulatione duo aut tria spatia, facciamo qui lungo le mura due o tre passeggiate.

⁴ speciem, vista.

⁵ Ioannes Meua.

⁶ modulatus editur sonus, un aggiustato canto di perfetta musica.

⁷ interquiescit, fa pausa.

⁸ continuo spiritu in longum aequabiliter, alla distesa in un me- desimo tenore.

⁹ minutius et concisius canit, canta a respiri ed alla spezzata.

¹⁰ intorquet et quasi crispat vocem, gorgheggia e fa come dei trilli.

nostros pari) et reddit, vicibusque reticent. Intelligitur emendatae correctio, et in docente quaedam reprehensio. Sed illas dicit natura recta, nos voluntas prava. Adde his, qui odor spirans undique sive ex pratis, sive ex segetibus, sive ex arboribus, etiam ex ipsis agris ¹ cessantibus et squallidis. Sapor, quicquid ori admoveas, vel ex ipso aere, qualis primi et tenerrimi mellis.

Malv. Hoc puto esse, quod a nonnullis audivi, apes consuevisse mel suum colligere mense Maio ex colesti rore.

Ioann. Ea fuit multorum opinio. Si aliquid vis dari tactui, quid mollius aut salubrius hac aura ubique spirante, quae salutari spiritu per venas et universum corpus se se insinuat? Venit mihi nunc in mentem versum aliquot Virgilii ² de Vere, quos utique cantillabo (si me potestis ferre) voce mea non olorina, sed anserina; tametsi hanc malo, si non alias cycnus canit dulce, nisi fato suo proximus.

Bell. Ego quidem, ut pro me respondeam, vehementer eos versus aveo audire qualicumque voce, modo etiam exponas eos nobis.

Malv. Nec ego ab hoc dissentio.

Ioann. Non alios prima crescentis origine mundi Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim; ver illud erat; ver magnus agebat
Orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri,
Cum primae lucem pecudes hausere, virumque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immissaque ferae silvis et sidera coelo.
Nec res hunc tenerae possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret, frigusque calorque
Inter, et ³ exciperet coeli indulgentia terras.

¹ cessantibus et squallidis, che riposano e sono inculti.

² Georg. II, 336 - 345.

³ exciperet coeli indulgentia terras; hoc est, commoda coeli tempore terram foveret. Th. V.

Bell. Non satis intellexi.

Malv. Ego, ut reor, multo minus.

Ioann. Ediscite nunc eos, alias intelligetis; sunt enim desunti ex intima philosophia, ut alia vatis illius permulta.

Malv. Quaeramus ab Orbilio ¹ litteratore, quem habemus obvium.

Ioann. Immo est homo non admodum ² obvius. Salutemus modo, et sinamus abire hominem rabiosum et plagosum, ingentis supercilii, ³ imbutum magis litteris, quam ei aditum: tametsi persuasit sibi serio, se esse ⁴ litteratorum alpha. Caeterum diximus de corpore: quid porro animum et mentem! Quantopere exhilarat et excitat huiusmodi aurora! Nullum est tempus ad ediscendum aequae idoneum, nullum ad percipiendum continentumque quae audias quaeque legas, nec aliud ad meditandum et excogitandum, quocumque applicaris animum. Non immerito quidam dixit: Aurora gratissima Musis.

Bell. Sed ego iam exstimulor appetentia: redeamus domum ientatum.

Malv. Quid tandem?

Bell. Panem, butyrum, cerasa, ⁵ pruna cereola, quae tantopere videntur nostris Hispanis placuisse, ut illorum nomine pruna omnia nuncupent: vel si haec non sint domi, decerpemus folia aliquot buglossae et salviae, quae addamus butyro.

Malv. Bibemus vinum?

Bell. Minime vero, sed cervisiam et quidem tenuissimam ex flava ista Lovaniensi: vel aquam puram et liquidam, haustam e fonte Latino aut Graeco.

¹ litteratore, maestro dei primi rudimenti di grammatica.

² obvius. Ludit Noster in vocabulo *obvius*, quo et ille significatur qui nobis occurrat, et homo comis atque affabilis. *Th. V.*

³ imbutum magis litteris, più infarinato nelle lettere.

⁴ litteratorum alpha, il primo fra i letterati.

⁵ pruna cereola, susine gialle.

Malv. Quem tu fontem Latinum vocas, quem Graecum?

Bell. Illum, qui iuxta portam est, Graecum solet nominare *VIVES*; ulteriore illum, Latinum. Caussam ipse reddet tibi, cum illum conuenies.

DOMUS

IOCUNDUS, LEO, VITRUVIUS.

Ioc. Est tibi notitia cum ¹ insulario amplae atque elegantis huius ² insulae?

Leo. ³ In primis, et est assecla patris mei admodum propinquus.

Ioc. Rogemus eum, ut nobis eam omnem patefaciat; nam ferunt, nihil fieri posse amoenius, nec delectabilius.

Leo. Adeamus, ⁴ pulsemus fores tintinnabulo, ne irrumpamus inexpectati. ⁵ At, at.

Vitr. Quis isthic?

Leo. Ego sum.

Vitr. O salve multum, pusio dulcissime: unde tu nunc?

Leo. E ludo.

Vitr. ⁶ Qua igitur gratia hue?

Leo. Sodalis hic meus et ego vehementer cupimus hasce aedes visere.

¹ insulario, casiere.

² insulae, palazzo in isola.

³ in primis, più di tutti.

⁴ pulsemus fores tintinnabulo, suoniamo il campanello.

⁵ At, at, tin, tin.

⁶ Qua igitur gratia hue? A che fine sei venuto qua?

Vitr. Nunquam ne spectasti?

Leo. Non totas.

Vitr. Ingredimini. Heus, puer, affer mihi claves ostiorum domus. Primum hoc est vestibulum; patet semper interdui absque ianitore, quod nec intra domum est, nec tamen extra; noctu clauditur. Contemplamini portam magnificentam, valvas e robore, ^{*1} munitas aere, utrumque limen, et infimum et supernum ex marmore alabastre. Olim ^{*2} Hercules solebat praefigi ostio domus, ille ^{*3} Ἀλεξανδρος. Hic est Christus verus Deus; nam Hercules erat crudelis homo et maleficus. Hoc custode nihil mali ingredietur in aedes.

Ioc. *4 Οὐδὲ οὐν ὁ διεπότης αὐτός?

Vitr. Quid dixit grecce?

Leo. Quod cur tam multi ingrediuntur mali?

Vitr. Etiam si mali ingrediantur, nihil tamen inferunt mali.

Leo. Non utimini cardinibus?

Vitr. Desuit esse mos apud quasdam nationes. Sequitur ostium ^{*5} atrii, quod atriensis servus custodit, praecipuus in familia, ut mediastinus extremus. Tum atrium spatisum ad deambulandum, multaque ac variae in eo pictureae.

Ioc. Quaenam, quaeso?

Vitr. Illa est coeli facies ^{*6} ichnographica, illa

^{*1} munitas aere, *foderate di bronzo*.

^{*2} Hercules, *l'immagine di Ercole*.

^{*3} Ἀλεξανδρος, Herculis nomen, necnon Apollinis, quod significat malorum depulsorem, *disfensore da ogni sinistro incontro*, a græcis vocibus ἀλέξων, αρκεω, κακω, malum.

^{*4} Οὐδὲ οὐν ὁ διεπότης αὐτός? Neque ergo dominus ipse?

^{*5} atrii, *cortile*.

^{*6} ichnographica, *delineata in piano*. Ichnographia enim est operis descripicio, lineis dumtaxat in plano positis, per quas ima et suprema imaginatur; a græcis vocibus ἵχνος, vestigium, γῆράς, scribo.

terrae et maris ^{*1} orthographica: illa orbis, nuper hispanis navigationibus aperti, ^{*2} sciographica: in tabella illa est Lucretia se interficiens.

Ioc. Quid, quaeso, dicit? Nam moriens, ut videtur, loquitur.

Vitr. Multae hoc mirantur, quia non cuique tantum dolet.

Ioc. Intelligo, quid dicat.

Leo. Quid sibi vult tabella illa tam varie delineata?

Vitr. Ea est ^{*3} graphis huius aedificii. ^{*4} Reduc a tabula hoc velum.

Ioc. Quid hoc est rei? Vetulus sugens papillam foeminae.

Vitr. Non legisti exemplum hoc apud ^{*5} Valerium Maximum, titulo de pietate?

Ioc. Legi: quid dicit illa?

Vitr. Nondum tantum rependo, quantum accepi.

Ioc. Quid ille?

Vitr. Iuvat genuisse. Ascendamus has scalas ^{*6} cochliides: singuli gradus lati, ut cernitis, ex singulis sunt saxis marmoris ^{*7} basaltis. Haec ^{*8} prima contignatio habitatio est domini; ^{*9} coenaculum superius

^{*1} ortographica, *descritta nel globo*. Orthographia enim est recta, et solida operis imago, lineis sursum erectis, quibus et frontem et superiora non imaginatur, sed videmus; ab ὄφθος, rectus, γῆράς, scribo.

^{*2} sciographica, *distinta descrizione*. Sciographia enim est cum operis umbrae, loca, habitacula, tractus tanquam suis coloribus pinguntur; a σκά, umbra, γῆράς, scribo.

^{*3} graphis, *la pianta*.

^{*4} Reduc a tabula hoc velum, *scuopri quel quadro*.

^{*5} Valerius Maximus, historicus romanus, scripsit, Tiberio imperatore, Factorum dictorumque memorabilium libros IX. Th. V.

^{*6} scalas cochliides, *scale a chiocciola*.

^{*7} marmoris basaltis, *di marmo ferrigno*. Basaltes enim est lapis ferrei coloris atque duritiae, ut inquit Plinius. Hist. Nat., lib. xxxvi, c. 7.

^{*8} prima contignatio, *primo piano*.

^{*9} coenaculum, *appartamento*.

*1 hospitale est; non quod herus meus *2 faciat coenacularem, quod absit; sed paratum est hospitibus amicis, ornatum, semper instructum et vacuum, nisi cum adsint hospites. Hoc est *3 triclinium.

Ioc. Bone Christe! *4 quae fenestrae speculares, quam scite depictae pictura *5 sciographica! Qui colores, quam vividi! Quae tabulae! Quae signa! Quae coassatio! Quaenam est historia vitrearum?

Vitr. Fabella Griselidis, quam apte et ingeniose confinxit Ioannes *6 Boccaccius Florentinus; sed herus meus decrevit addere rei fictae rem veram de Godelina Flandrensi, et Catharina, Angliae regina, quae superat figmentum Griselidis. Signa sunt, prium illud Pauli Apostoli.

Ioc. Quod est *7 lemma?

Vitr. O quantum tibi nos debemus, tu Christo!

Ioc. Quid ipse loquitur?

Vitr. Gratia Dei sum id, quod sum, et gratia Dei in me vacua non fuit. Alterum illud est Mutii Scaevolae.

Ioc. Nec is est mutus, etiamsi Mutius. Quid mutit?

Vitr. Non incendet, inquit, me hic ignis; quoniam alius maior ardet me intus. Tertium signum est Helenae. Titulus est: utinam fuisset semper talis! minus nocuisse.

Ioc. Quid signat caecus ille seniculus recalvaster, indice ad Helenam verso?

Vitr. Homerus est; dicit Helenae: quae male tu fecisti, ego bene cantavi.

*1 hospitale, per li forestieri.

*2 faciat coenacularem, tenga camera locanda.

*3 triclinium, il tinello.

*4 quae fenestrae speculares! che invetriate!

*5 sciographica, distinta, minuta, esatta.

*6 Vide librum, qui inscribitur: il Decameron di M. Giovanni Boccaccio (giornata X, nov. 10).

*7 lemma, inscrizione.

Ioc. En, lacunar est deauratum, admixtis margaritis.

Vitr. Margaritae quidem sunt, sed pretii exigui.

Ioc. Quo spectant fenestrae?

Vitr. Hae in hortos, illae in impluvium. Haec est *1 diaeta, seu aestiva coenatio. En vobis cubiculum et conclave. Cubiculum ornatum est tapetibus, pavimento contabulato, floreis tecto. En imagines aliquot B. Virginis et Christi servatoris. Illae alterae sunt Narcissi, Euryali, Adonis, Polyxenae, qui dicuntur fuisse formosissimi.

Ioc. Quid scriptum est in *2 limine superiore ostii?

Vitr. Recipe te in portum tranquillitatis affectuum.

Ioc. Quid in interiore poste forium?

Vitr. Ne induixeris in portum tempestatem. In conclavi illo clauso asservantur fere *3 prima utensilia. Hoc alterum *4 membrorum est hibernum: vides omnia obscuriora et magis tecta: tum hypocaustum.

Ioc. Amplius, mea sententia, quam pro coenatione.

Vitr. Non animadvertis, etiam cubiculum interius eodem vaporario excalefieri?

Ioc. Dicunt, cubicula esse calidiora, ubi nullum sit *5 fumale.

Vitr. Non solent esse in *6 aestuarii.

Ioc. Quae est illa *7 camera tam eleganter fornicata?

Vitr. *8 Lararium seu sacellum; ibi agitur res divina.

Ioc. Ubi latrina?

Vitr. Superne in granario habemus foricam, ne

*1 diaeta, il luogo, dove si cena la state.

*2 limine superiore, architrave.

*3 prima utensilia, gli utensili più necessari.

*4 membrum apud Columellam, Vitruvium et Ulpium est pars domus, appartamento.

*5 fumale, camino.

*6 aestuarii, stufe.

*7 camera, cupola.

*8 Lararium, oratorio.

oleat; in cubiculis enim ^{*1} scaphis utitur herus meus et trullis et matulis.

Ioc. Turriculae illae et pyramides et pilae et ^{*2} indices ventorum, omnia qua venustate, quam admirabili arte!

Vitr. Descendamus. Haec est culina, hoc promptuarium, haec cella vinaria, illa ^{*3} penuaria, in qua mire infestamur rapacitate furium.

Ioc. Qua tandem est hic furibus ingressus? Omnia video probe clausa, et fenestras cum clathris ferreis.

Vitr. Per rimulas et foramina.

Leo. Mures ergo sunt et mustelae, quae vobis universam penum diripiunt.

Vitr. Illud est posticum domus, clausum semper duabus seris, affixa et ^{*4} pensili, nisi cum adest dominus.

Leo. Cur fenestrae non habent cancellos?

Vitr. Quoniam raro aperiuntur; spectant enim ad angustum angiportum, ut cernis, et obscurum. Raro quisquam hic assidet aut ^{*5} profert caput; ideo et clathrare eas statuit herus meus.

Leo. Quibus clathris?

Vitr. Fortasse ligneis; nondum est certum; interea repagulum hoc sufficit.

Ioc. Quam ampliae columnae, et porticus plena maiestatis! Vide, ut ^{*6} athlantes illi et ^{*7} caryatides speciem praeferunt entitentium, ut fulciant aedificium, ne ruat, cum nihil agant.

^{*1} scaphis, predella, arnese di legno portatile, per uso di scaricare il ventre.

^{*2} indices ventorum, banderuole per conoscere i venti.

^{*3} cella penuaria, stanza, ove si tengono le cose da mangiare.

^{*4} pensili, serratura a lucchetto.

^{*5} profert caput, si affaccia.

^{*6} athlantes sunt sustentacula illa, quae trabibus transversis in con-tignatione supponuntur, atlanti.

^{*7} Caryatides sunt statuae muliebres in publicis aedificiis collocatae oneri ferendo.

Leō. Tales sunt multi, qui magna vidēntur prae-stare, cum otiosi et segnes vivant, fuci fruentes alienis laboribus. Sed quena est domus illa inferior huic adjuncta, tam male materiata et ruinosa?

Vitr. Est vetus aedificium, quod, quia ^{*1} ducebat rimas, et ^{*2} vitium faciebat ingens, herus meus de-crevit hanc alteram a fundamentis erigere. Illa nunc nidulatio est avium et habitatio murium; sed brevi eam demoliemur.

S C H O L A

T Y R O , S P U D A E U S .

Tyro. Quam elegans gymnasium et magnificent! Haud esse in academia hac reor ullum praestantius.

Spud. Rectissime iudicas: adde etiam, quod magis ad rem facit, nec alibi esse eruditiores magistros aut prudentiores, quique maiore dexteritate tradant doctrinam.

Tyro. Oportet igitur ^{*3} magna hic fieri disciplina-rum operae pretia.

Spud. Et quidem ^{*4} magnis compendiis discendi.

Tyro. Quanti docent?

Spud. Amove te hinc ocyus cum interrogazione ista tam prava tamque importuna. In re tanti momenti inquirendum est de mercede? Nec ipsi, qui docent, paciscuntur: nec discipulos convenit id vel cogitare.

^{*1} ducebat rimas, faceva pelo.

^{*2} vitium faciebat ingens, minacciava gran ruina.

^{*3} magna hic fieri disciplinarum operae pretia, che qui si faccia gran frutto nelle doctrine.

^{*4} magnis compendiis, con gran brevità.